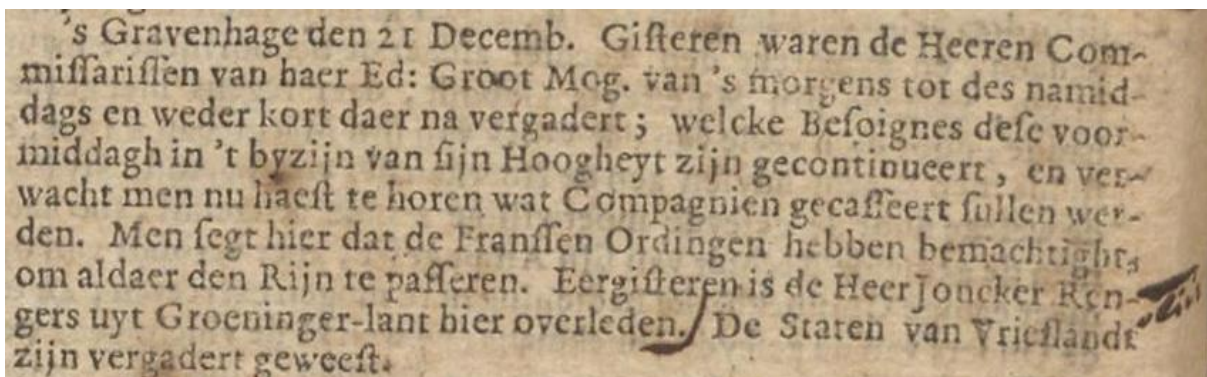

Het proces tegen Osebrandt Rengers van de Fraeylemaborg

Albert van der Kaap

Daags na de aftocht van de troepen uit Münster, op 28 augustus 1672, werd Osebrandt Jan Rengers van de Freylemaborg beschuldigd van landverraad en gevangen genomen. De volgende maand begon onder leiding van burgemeester Sicco Eeck het proces tegen hem. Eeck zou de eerste drie maanden leiding geven aan het proces en we zullen nog zien dat dat mogelijk een rol speelde. Rengers zelf dacht in ieder geval van wel. Op 20 februari 1673 werd vonnis gesproken. Rengers werd tot levenslang veroordeeld en niet tot de doodstraf, de straf die stond op landverraad.

In 1678 werd hij, door bemiddeling van stadhouder Willem III, in eer en faam hersteld en in vrijheid gesteld. In november van dat jaar ging hij naar Den Haag om door tussenkomst van Hunne Hoog Mogenden in het bezit van zijn papieren hersteld te worden. Daar overleed hij op 19 december 1678.¹

Volgens verschillende historici was het proces tegen Osebrandt Rengers duidelijk een politiek. Het was een poging van de stad Groningen om af te komen van de lastpost Rengers. Gezien de gespannen verhouding tussen de stad en Rengers een begrijpelijke veronderstelling, die nog gevoed wordt door het feit dat Rengers, ondanks het ontbreken van hard bewijs, tot levenslang werd veroordeeld. Maar is de aanklacht echt volledig uit de lucht gegrepen?

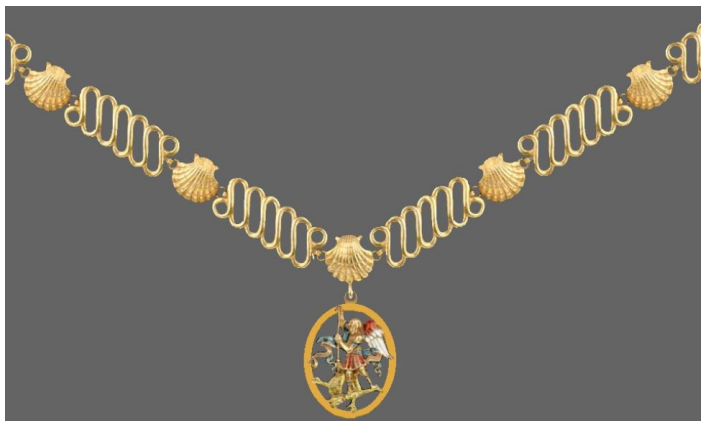
Wie was Osebrandt Rengers?

Osebrandt Johan Rengers werd in 1620 geboren op de Fraeylemaborg als zoon van Osebrandt Johan Rengers en Anna Clant van Ludema. Hij was in de zeventiende eeuw de machtigste en rijkste jonker van Fivelingo en bevriend met Johan de Witt, die in 1670 logeerde op de Fraeylemaborg.

¹ Bron: Extraordinaire Haerlemse Donderdaegsche Courant, nr. 51. 22 december 1678.
<https://bit.ly/3Xd4Yek>. Zie ook Kinderen, F. der (1874). *De Nederlandsche Republiek en Munster. Gedurende de jaren 1666-1679*. Leiden: Gebroeder van der Hoek. <https://bit.ly/3w79lq0>

Hij trouwde op 19 december 1647 in Slochteren met Willem Anna Lewé tot Asinga ende Ewsum, dochter van Evert Lewé en Anna Coenders. Willem werd geboren in huize ter Hansouwe in Eelde. Met haar kreeg Osebrandt zeventien kinderen.

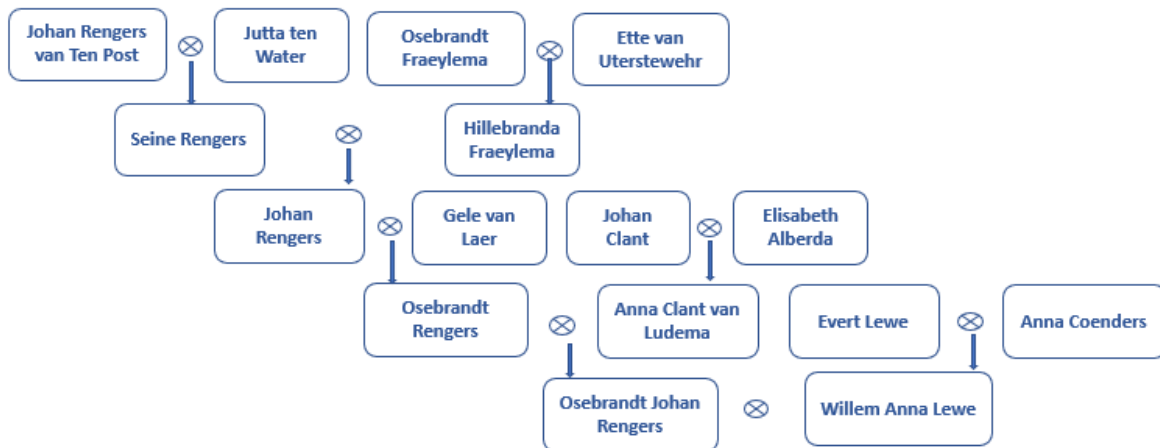
In 1641 werd Osebrandt, tegen betaling van 500 gulden, ridder in de, in 1469 gestichte, Franse orde van de heilige Michel, waarbij hij een eed van trouw aflegde aan de Franse koning, Lodewijk XIII. Deze orde moest de Franse tegenhanger zijn van de Orde van het Gulden Vlies. Aanvankelijk zou de orde slechts 50 ridders tellen, maar in de loop der jaren kwamen er honderden bij en in 1578 zouden er zelfs 1500 zijn geweest. De orde werd ook verkocht en door dit alles verloor de orde veel van haar aanzien. Spottend werd de orde zelfs een halsband zoals ieder dier dat draagt genoemd, en ook wel de Orde van het vee.²

Volgens Tonckens speelde hij een, kleine, rol in de conflicten ('geschillen' en 'differenten') tussen Stad en Ommelanden. Zijn optreden, zegt Tonckens, is meer symptomatisch dan incidenteel... maar te ontkennen valt niet dat zijn handelingen eerder voorkwamen uit persoonlijke eer- en heerszucht dan uit belangstelling voor de positie der Ommelanden tegenover de stad, eerder uit vechtlust en kliekgeest dan uit gemeenschapszin, zodat zij dus niet louter een gevolg van de omstandigheden te noemen zijn.³

² https://nl.wikipedia.org/wiki/Orde_van_Sint-Michiel

³ Tonckens, N. (1947) Osebrand Jan Rengers van Slochteren en het proces van 1672. In H.P. Coster & W.J. Formsma (red.). Groningse volksalmanak; historisch jaarboek voor Groningen. 1947. Blz. 99.
<https://bit.ly/3QLQuOJ>

De aanklacht

De aanklacht tegen Rengers bestond uit drie onderdelen:

Contact met Lodewijk XIV

Een eerste aanklacht luidde dat Osebrandt, volgens Sophia van den Camp (over wie later meer), zou hebben gezegd dat hij correspondeerde met de vijand in de persoon van de Franse koning Lodewijk XIV. Minstens een van deze brieven zou een inhoud hebben gehad, die, als deze bekend zou worden, Osebrandt letterlijk de kop zou hebben gekost.⁴ Hoe waarschijnlijk is het dat iemand met de positie van Rengers, een, al dan niet uitgebreide, correspondentie heeft gevoerd, met de koning van Frankrijk? Anderzijds helemaal onmogelijk is het niet. In 1641 werd hij, tegen betaling van 500 gulden, ridder in de, in 1469 gestichte, Franse orde van de heilige Michel, waarbij hij een eed van trouw aflegde aan de Frans koning. Deze orde moest de Franse tegenhanger zijn van de Orde van het Gulden Vlies. Aanvankelijk zou de orde slechts 50 ridders tellen, maar in de loop der jaren kwamen er honderden bij en in 1578 zouden er zelfs 1500 zijn geweest. De orde werd ook verkocht, o.a. aan Rengers dus, en door dit alles verloor de orde veel van haar aanzien. Spottend werd de orde zelfs een halsband zoals ieder dier dat draagt genoemd, en ook wel de Orde van het vee.⁵ Het bewijs van een verraderlijke brief is echter nooit geleverd.

Sauvegarde

De tweede aanklacht, het ongeoorloofd vragen van sauvegarde aan de bisschop van Münster, dateerde al uit 1665, het jaar van de eerste Münsterse Oorlog, maar werd nu weer opgerakeld. In 1665 hadden verschillende plattelandsbewoners getracht hun eigendommen voor vernieling te bewaren en sauvegarde van de vijand gevraagd tegen het uitdrukkelijke verbod van de overheid. Een zekere Osseij, hoofd van de Munsterse troepen, die later in Groningse dienst was getreden, had in dit verband ook de naam van Rengers laten vallen. Op 29 maart 1671 liet een dr. Breierus, in opdracht van Groningen, deze Osseij een nadere verklaring afleggen waarin stond dat Rengers in 1665 te Sappemeer was geweest en aldaar sauvegarde voor zijn bezittingen had gevraagd en gekregen in tegenwoordigheid van sommige van zijn officieren. Dit vragen om sauvegarde was al

⁴ <https://bit.ly/3QZCZLu>

⁵ https://nl.wikipedia.org/wiki/Orde_van_Sint-Michiel

langer (bijvoorbeeld in de tweede helft van de tachtigjarige oorlog) een zeer gewone zaak, waarvoor men openlijk uitkwam. Maar de stad maakte er nu een halszaak van. Het bewijs kon echter niet worden geleverd, hoeveel tijd, geld en moeite de stad zich ook getroostte. Als Rengers al sauvegarde had gevraagd, dan was deze zeer specifieke tenlastelegging, met datum en plaats, behoorlijk onhandig geformuleerd. Rengers was namelijk, zo bleek, indertijd helemaal niet in Sappemeer geweest, zoals werd getuigd.

Landverraad

De derde aanklacht, die van landverraad, woog zwaarder. Hij was met name gebaseerd op de getuigenis van een 18-jarige jongedame, Sophia van der Camp, die een tijd deel uitmaakte van het huishouden van Rengers. Wat haar relatie met Rengers was is onduidelijk, maar als we kijken naar haar (voor)ouders⁶ dan mag duidelijk zijn dat zij niet behoorde tot het personeel. Haar positie stond haar bijvoorbeeld toe om geregeld te vragen om koets en paarden om haar familie in Coevorden te bezoeken. Na de Münsterse inval in Groningen scheidden hun wegen zich. De reden hiervoor is onbekend.

De getuigenis van Sophia van den Camp

Op 13 augustus 1672 legde Sophia een zeer belastende verklaring over Rengers af. Hij zou haar hebben willen overhalen om, kort voor de belegering van Coevorden, naar de troepen van de bisschop van Münster te reizen, om door bemiddeling van twee neven, Twikkel en Schilder, te bewerken dat Wedde en Westerwolde aan Rengers in leen zou worden gegeven voor een bedrag van 25-50.000 gulden. Groningen, zo was de verwachting, zou de vijand maar twee of drie dagen kunnen tegenhouden en dan zou de overdracht kunnen plaatshebben. Ook moest zij sauvegarde voor zijn goederen vragen, zoals Rengers ook in 1665 zou hebben gedaan (zie hierboven).

De motieven van Sophia van den Camp

Rengers probeerde Sophia als getuige te wraken. Als reden daarvoor noemde hij haar minderjarigheid, slechte reputatie en verlangen naar wraak. Dat laatste gaf Sophia zelf ook toe, al wordt niet duidelijk wat de reden voor die wraak kan zijn geweest. Ondanks het feit dat een wrakingsverzoek zijn goed recht was, gaven de rechters hem geen gelegenheid om zijn argumenten met getuigen te bevestigen. Toen hij haar als '*delatrix*' (aangebrenster) aanviel, verklaarden de rechters dat zij helemaal geen '*delatrix*' was, maar dat zij langs een andere weg van de zaak hadden vernomen. Van deze andere weg, die pas op het eind der procedure wordt genoemd en alleen omdat Rengers aanmerkte dat zij wel een fraaie aanbrenster mocht heten, blijkt verder op geen enkele plaats. Was hij er geweest, zo meent Tonckens in 1947, dan zou die tweede aanbrenster ongetwijfeld zijn genoemd en duchtig uitgespeeld.

Dat lijkt logisch, maar dat zou niet als zo zijn als Tjaert van Eeck, de stiefvader van Sophia de aangever was. Deze Tjaert, commandant van een compagnie te voet in Coevorden toen Wigbold van

⁶ Zie het artikel over Sophia van den Camp.

Broersema⁷ daar gouverneur was, was een broer van burgemeester Sicco Eeck, die de rechtszaak in eerste instantie voorzat. Mocht de beschuldiging via die weg bij het Groningse stadsbestuur zijn beland, dan zou de stad dat natuurlijk nooit toegeven. Overigens vermoedde Rengers zelf wel dat de familieband een rol speelde in de beschuldiging. Sophia was boos op Rengers, maar toen hem naar de reden van haar boosheid werd gevraagd, antwoordde hij ontwijkend. Het enige dat hij zei was dat zij boos was omdat hij haar bij haar familie wilde aangeven. Om welke reden hij dit wilde blijkt niet. Volgens De Boer had ook de moeder van Sophia voldoende reden om Rengers te haten, maar hij zegt niet wat die reden dan wel was.

Eeck

De stamreeks van de Eecks begint met Johan Eeck, geboren in Farmsum. Johan had een houthandel die zwaar te lijden had van de Spaanse bezetting. Zo had hij, naar verluidt, de volledige kosten van het houtwerk voor een dijk aan de Dollard gedragen, omdat ambtenaren van Filips II hem niet hadden betaald.

Zijn zoon Tiaert was schoolmeester in Garmerwolde. Diens zoon, weer een Johan, was heer van Ekenstein, dat hij in 1648 liet bouwen. Hij promoveerde in Franeker, was arts en had vervolgens een politieke loopbaan in de stad Groningen. Zo was hij secretaris van de stad, lid van Gedeputeerde Staten en burgemeester. Hij trouwde (1) met Alegonda Asserhuys en (2) met Johanna Crans. Hij woonde eerst aan het Nieuwe Kerkhof en daarna aan het Martinikerkhof in Groningen.

Zijn zoon Sicco, was o.a. gezworene, taalman, raadsheer en burgemeester van Groningen. Zoon Tiaert (Tiardus) studeerde in Groningen en was kapitein van de infanterie. Hij trouwde met Clara Helena van den Boetzelaer, met wie hij twee kinderen kreeg, Jan Osewolt en Henric Floris.⁸

Tijdens een verhoor op 30 september zei Sophia dat zij eeuwig verdoemd mocht zijn als zij iemand vals zou beschuldigen die haar zo wel getrakteerd had. Rengers antwoordde: *'Dat gaat als een lyre, en dat haer zulks wel in een uur tijds door de papen vergeven kon worden.'*⁹

Hoe betrouwbaar was Sophia van den Camp?

Dat Osebrandt Rengers geen goed woord over heeft voor Sophia en de betrouwbaarheid van haar beschuldiging is begrijpelijk. Hij noemt haar *'een ijdel wicht van 18 jaren, die door het huis loopt rinkelrooyen, singende en spelende op de cyter'* (met gerammel van rinkels en belletjes rondzwieren). Hij zegt schamper, dat hij haar in huis genomen heeft omdat zij ongenoegen met haar moeder had en haar broer haar ook niet in huis wilde hebben. Sophia wierp hem daarop voor de voeten dat hij haar van haar moeder had weggetroond onder belofte, dat zij het goed bij hem zou

⁷ Zie het artikel over het verraad van Wigbold Broersema.

⁸ Hommes, H.L. (1938) De Groningers geslachten van Heeck en Eeck. In *De Nederlandsche Leeuw*, 1938.

⁹ Tonckens, N. (1947). Osebrand Jan Rengers van Slochteren en het proces van 1672. In H.P. Coster & W.J. Formsma (red.). Groningse volksalmanak ; historisch jaarboek voor Groningen. 1947. Blz. 99-147.

<https://bit.ly/3QLQuOJ>

hebben.¹⁰ De historicus De Boer wijdde verschillende artikelen aan het proces en waar hij eerder overtuigd was van de schuld van Rengers, komt hij daar in een artikel uit 1898 op terug. Hij meent dat Sophia misschien de gezelschapsjuffer van de dochters was. Maar het is de vraag of hij haar afkomst voldoende kende, in ieder geval laat hij zich er niet over uit. Dat een van de meiden van de Freylemaborg de dochters van Rengers voor haar zou hebben gewaarschuwd, hoeft op zich niet te verbazen. Rengers was tenslotte haar baas. Maar als dat al het geval was, dan was deze waarschuwing in ieder geval aan dovemansoren gericht waar het een zoon van Rengers betrof. Die schreef Sophia, gedurende het proces, namelijk nog een minnebrief.

De vraag blijft of de reden voor haar getuigenis van belang is voor de betrouwbaarheid ervan. Hoe verzint iemand een dergelijk verhaal? En mogen we de andere verklaringen, van predikanten, zomaar terzijde schuiven als zijnde verzonnen en waar komen de bakerpraatjes vandaan? Zijn de heimelijke contacten tussen Schulenborgh en Rengers enerzijds en Schulenborgh en Fockens, die een vergelijkbaar vergrijp had toegegeven, geen aanwijzingen dat er misschien toch wel reden voor een verdenking was.

Andere belastende verklaringen

Dominee Mees uit Groningen, neef van de predikant Daniel Mees uit Slochteren, bracht Rengers een bezoek in de Poelepoort waar hij gevangen werd gehouden. Volgens Mees zou Rengers hebben erkend dat hij 20.000 gulden wilde opnemen voor de ministers van de bisschop van Munster. Dit zou dan het bedrag zijn geweest voor het in leen krijgen van Wedde en Westerwolde. Deze verklaring werd bevestigd door dominee Antonius Matthaeus van Groningen, zoon van hoogleraar Coenraad Matthaeus. Werden zij na hun verklaring onder druk gezet? We weten het niet, maar feit is dat het verhaal van Mees en Matthaeus er kort hierna in een verslag ineens heel anders uitziet. Rengers had hen willen machtigen tot 100.000 gulden te besteden voor het omkopen van zijn neven Cluyvinghe (Hendrik Cluvinge)¹¹ en Wichel. In hun definitieve verklaring, op 13 februari 1673, bleven de beide predikanten bij hun verhaal, maar met dit voorbehoud: *‘voorsover hem deposant de memorie toedraegt.’* De Boer doet deze verklaring af met de opmerking dat men, als men aan deze verklaring geloof had gehecht, er wel meer mee had gedaan. En daar heeft hij zeker een punt. Aan de andere kant, welke reden zou deze predikanten, mensen toch van aanzien, hebben gehad om een belastende verklaring af te leggen?

Bakerpraatjes

En dan waren er waren ook nog, wat de Boer noemt, de bakerpraatjes. Zo zou de pastor van Holwierde Emanuel Bernhardi Gemminga¹² in Groningen in een herberg op de hoek van de Steentilstraat, *‘daar waar de musquettier uyhangt’*, gehoord hebben hoe lieden op het kerkpad van Slochteren openlijk zeiden dat een kamer op het huis van de heer Rengers in Slochteren in gereedheid werd gebracht voor de bisschop zijn volk. En mensen op weg naar Groningen hadden

¹⁰ Tonckens, N. (1947) Osebrand Jan Rengers van Slochteren en het proces van 1672. In H.P. Coster & W.J. Formsma (red.). Groningse volksalmanak ; historisch jaarboek voor Groningen. 1947. Blz. 110 e.v.

<https://bit.ly/3QLQuOJ>

¹¹ Hendrik Cluvinge was burgemeester van Groningen in 1668, 1771, mogelijk ook 1672, en in 1675, 1676, 1687, 1688, 1691, 1692, 1695 en 1696.

¹² Emanuel Bernhardi Gemminga van Roderwolde (Rowolde) was van 1646-1681 predikant in Holwierde.

gezegd dat *'Bront Hajes tot Kroddeburen hadden voorgegeven, dat het waecken der boeren niet konde helpen, dat de Provincie doch soude moeten accorderen met de vyanden en dat hij oock reeds wiste, wie Stadthouder soude wesen.'*

Bront/Brunt Hayes Brontsema

Was Bront/Brunt Hayes Brontsema iemand die zonder grond bakerpraatjes verkocht, zoals De Boer meent?

Bront was de zoon van Peter Bronts/Brunts (gedoopt op 28 januari 1573 in Stedum, overleden op 4 maart 1660 in Stedum) en diens tweede vrouw, Hindricktien Jans, dochter van Jan Hindricks en Nanie. Zij trouwden op 18 januari 1623. Hiervoor was Peter, op 6 februari 1606, getrouwd met Trijntien Cnols, dochter van Claes Cnol toe Startinghuisen. Zij woonden op Dinghweer, een van de drie grote boerderijen of hemen, die Kröddeburen rijk was. Tussen Dinghweer en Oostbroek lag nog een derde heem, waarvan geen eigennaam bekend is.

In het jaar daarop, in 1607, kopen zij de heemstede *'ut de galgenbarges venne'* bij Kröddeburen onder Lellens.

Zoon Bront (gedoopt op 29 juni 1624 in Dingweer, overleden op 17 augustus 1710 in Schildwolde) trouwde op 19 mei 1661 in Stedum met Aechtjen Ulpsma, dochter van Harco Ilpsema (*tot Schiltwolt in Uiterburen, mede gecommiteerde der Ommelanden tusschen den Eems ende Lawers ende schepen van 't Wolt sijlvest in Duirswolt*) en Aaltje Scheltes. Hij nam de hofstede Dinghweer over van zijn vader. Behalve landbouwer was hij ook landdag-comparant en rekenmeester.¹³

Dinghweer.

Hij liet Dinghweer in 1662 grondig restaureren. In het huis bevindt zich een gebrandschilderd naamruitje dat jonker Johan Clant in 1662 aan Dinghweer schonk ter gelegenheid van deze restauratie. De tekst van het raam luidt: *'Johan Clant van Stedum, Heer van Ringnum tot Uijtwijrda Holwijrda Stedum Westerembden en garshuisen Joncker ende hovelinck Mede Gecommiteerde ter vergaderinge van haer Hoogh Mogende Heren Staten Generaal der Vrije*

¹³ lid van de provinciale rekenkamer in Groningen.

verEnigde nederlanden MeVrouw Anna Clant geboren Conders Vrouw tot Stedum en Ringnum. Etc: Anno1662'.

Ook achter de bijschuur bevindt zich een gevelsteen met het jaartal 1662, waarschijnlijk als herinnering aan de restauratie.

In 1668 kopen Bront en zijn vrouw *'de halve lane waarvan laatstgenoemde de andere helft verkreeg en 5 grasen waarlangs laatstgenoemden een schipsloot moeten graven'* van Hillebrant Gruys en zijn vrouw Geertruit Horenken te Lellens.¹⁴

Conclusie

Was Osebrandt Rengers nu wel of niet schuldig aan hetgeen hem ten laste werd gelegd? Het wettig en overtuigend bewijs werd niet geleverd. Dat kon ook moeilijk aangezien het nooit tot een concrete overeenkomst tussen Rengers en de bisschop is gekomen.

Een vergelijkbare overeenkomst lag er wel tussen Luwert Fockens en de bisschop. Diens proces vond een paar maanden eerder plaats en eindigde met de onthoofding van Luwert Fockens op de Grote Markt in Groningen. Zijn er parallellen tussen beide processen? Jazeker, in beide gevallen ging het over sauvegarde en over het overdragen van lokaal/regionaal gezag over Gronings gebied aan de bisschop van Münster. En misschien nog wel meer zeggend, in beide kwesties speelde Johan Schulenborgh een rol, of althans, het is niet onmogelijk dat Schulenborgh de spil was in de strijd van zowel Rengers als Fockens tegen de stad Groningen. Schulenborgh, al enige tijd in dienst van de bisschop van Münster correspondeerde al in november 1664, aan de vooravond van de eerste Münsterse Oorlog, onder de vrouwelijke schuilnaam Johanna Hermelingh met Rengers. Maar hij had ook met Luwert Fockens een briefwisseling onder dezelfde schuilnaam en hij was betrokken bij de overeenkomst tussen Fockens en Bernard von Galen.¹⁵ We kennen de inhoud van deze briefwisselingen niet, maar het kan haast niet anders, gezien het gebruik van een schuilnaam, dat de inhoud explosief moet zijn geweest en gezien de moeizame verstandhouding van alle drie de heren met de stad Groningen lijkt het toch niet vergezocht dat deze kwestie was, die hen bond.

Johan Schulenborgh

Johan Schulenborgh werd rond 1600 geboren in Groningen. Hij studeerde in die plaats rechten. In 1652 vaardigden de Staten van Groningen hem af als vertegenwoordiger van de Groningse Staten in de Staten-Generaal der Nederlanden in Den Haag. In 1661 speelde hij een belangrijke rol in het tot stand komen van de Vrede van Den Haag als voorzitter van het onderhandelingscomité. De vrede regelde dat de Republiek de kolonie Nieuw Holland in Brazilië zou afstaan aan Portugal (waar ze eerder op veroverd was). Portugal zou als wederdienst jarenlang herstelbetalingen in goud voldoen aan de Republiek voor de geleden investeringsschade aan infrastructuur en inkomsten. Over de vrede bestond grote onenigheid in de verschillende Staten van de Republiek.

¹⁴ <http://shorturl.at/bew08>

¹⁵ Feith, H.O. (1865). Opdragt der Oldambten aan den bisschop van Munster in 1672 in Bijdragen Tot De Geschiedenis En Oudheidkunde Inzonderheid Van De Provincie Groningen, ed. Q Acker Stratingh, H.O Feith, and B.S. Boeles (Groningen: Wolters, 1865). Blz. 144.

Vier van de zeven provinciën (Groningen, Utrecht, Gelderland en Zeeland) waren tegen de voorgestelde vrede. Dit leidde ertoe dat hij in 1661 zijn zetel in de vroedschap van Groningen en daarmee ook in de Staten-Generaal verloor, nadat hij was beschuldigd van omkoping door Portugal inzake de Vrede van Den Haag. Een aantijging vanwege verduistering van geld tegen hem bleef onbewezen. Ook had Schulenborgh zich niet gehouden aan de opdracht die de Staten van Stad en Lande aan hem hadden meegegeven omtrent de vrede met Portugal. De Staten waren namelijk fel tegen het afstaan van Nieuw Holland aan de Portugezen.

Om zijn eer en zetel terug te krijgen schakelde Schulenborgh zijn vrienden bij de gilden van de Stad Groningen in om druk uit te oefenen op de regenten van de Stad Groningen. In 1662 braken er rellen uit in Groningen en het stadsbestuur was gedwongen Schulenborgh weer in ere te herstellen. Om wraak te nemen op Schulenborgh schakelde het stadsbestuur stadhouder Willem Frederik van Nassau-Dietz in. In begin 1663 brak de stadhouder de macht van de gilden en daarmee de burgerij en werden de regenten de absolute heersers over Groningen. De stadhouder liet de bezittingen van Schulenborgh in beslag nemen. De schuldigen van het oproer werden gevangengezet of kwamen onder huisarrest te staan. Een zeer partijdige rechtbank veroordeelde Schulenborgh op 30 december 1662 ter dood. Schulenborgh ontvluchtte echter de stad en bracht zijn rijkdommen in veiligheid. Via Bremen kwam hij in het prinsbisdom Münster terecht. Daar kwam hij als raadsheer Oost-Friese zaken in dienst van de bisschop met een jaarwedde van tweeduizend gulden. Vanuit Münster bleef Schulenborgh tegen zijn veroordelingen strijden. Schulenborgh diende de bisschop tot diens dood in 1678 waarna hij zich zonder problemen in Den Haag vestigde en een rustig gezinsleven leidde in de gegoede kringen. Johan Schulenborgh overleed op 14 augustus 1692 in Den Haag en ligt begraven in de Nieuwe Kerk aldaar.